

SAMSUN ve AMİSOS

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Samsun

cyilmaz@omu.edu.tr

Samsun şehri üzerine yapılan tartışmalara her geçen yıl yenileri eklenmekte, bunlar içinde şehrin tarihsel geçmişinden kaynaklanan bazı hususlar bugünün başlıca polemik konularını oluşturmaktadır. Şehirle ilgili bu tartışmalı konular eskiden yeniye doğru; “şehrin geçmişinin kaç bin yıl geriye gittiği”, “Amazon efsanesi”, “Amazon köyü ve heykelleri”, “ilk kuruluş yerinin neresi olduğu”, “Amisos mu Samsun mu”, “Amazon şehri mi İlkadım şehri mi”, vd. şeklinde sıralanabilir. Üzücü ve düşündürücü olan husus ise, bu tartışmalar yapılırken bilimsel verilere çok az müracaat edilmesidir. Gerek yöneticiler ve şehrin ileri gelenleri, gerekse halk ve onların temsilcisi olan sivil toplum örgütleri, ilmi değeri şüpheli bilgilerle, kendi inandıkları ve doğru bildikleri hususları, karşı tarafa adeta dayatarak, bunların herkes tarafından sorgusuz sualsiz kabul edilmesini istemektedirler. Bu durum ise zaten birlik ve beraberlik sıkıntısı çeken Samsun’da ayrı bir huzursuzluk yaratmaktadır.

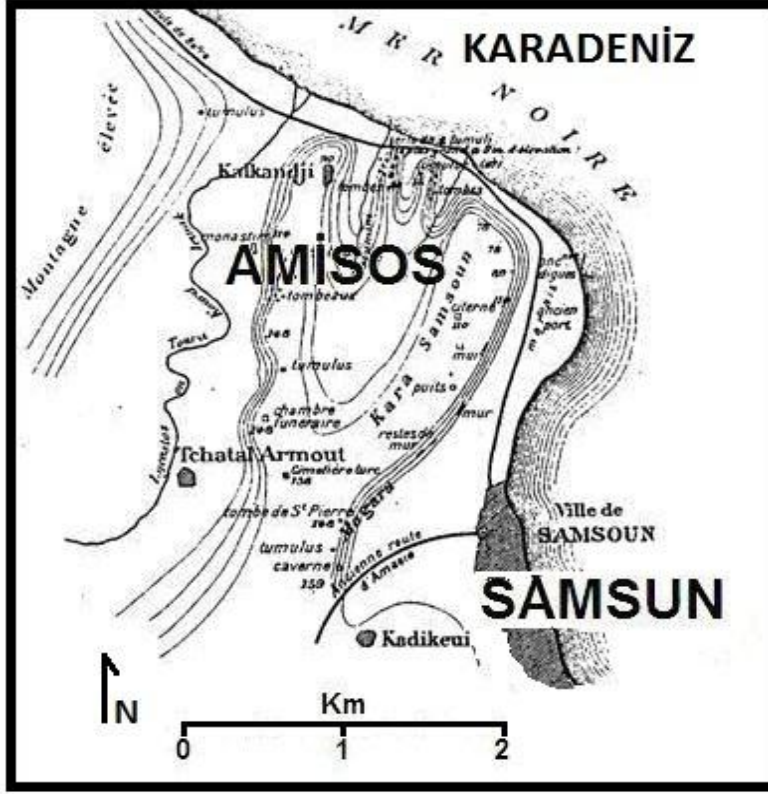
Dergimizin bu sayısında yukarıda bahsedilen konulardan “Amisos mu Samsun mu” polemiği üzerinde durulacak, şehrin bugünkü fotoğrafları üzerinden, tarihsel geçmiş ana hatlarıyla aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki bugün batıda Taflan’dan doğuda Çınarlık’a kadar uzanan Samsun kentsel alanının, yani Samsun şehrinin tarihsel geçmişi yaklaşık 10.000 yıl kadar geriye gitmektedir. Samsun’da merkez ilçeleri oluşturan şehrsel alan içinde en eski iskân izlerine Tekkeköy’de M.Ö. 12.000 ile 8.000 yılları arasında Mezolitik döneme ait mağara yerleşmelerinde rastlanırken, İlkadım ilçesinde Mert Irmağı kıyısındaki Dündartepe’de ise Eski Bronz çağına ait yerleşim izleri tespit edilmiştir. Burası (mevcut bulgulara göre), bugünkü şehir merkezindeki ilk iskân yeridir. Samsun şehrsel alanı içinde yer alan Tekkeköy, Dündartepe, Toptepe, Toramantepe ve Amisos höyükleri vb. arkeolojik sit alanları, şehrin ilkçağlara uzanan tarihsel geçmişinin günümüze kalan en belirgin kalıntılarıdır.

Konumuzu oluşturan Amisos’un geçmişi yaklaşık 1500 yıl, Samsun’unki ise yine yaklaşık 800 yıldır.

1.Amisos (Kara Samsun/Gâvur Samsun)

Antik Amisos kenti bugün Samsun şehir merkezinin hemen batısında yer alan Toramantepe-Baruthane-Kalkanca mevkiini içine alan, ortası çökük kenarları yüksek bir sahada kurulmuştur (*Şekil 1 ve Foto 1*). Kuzeye bakıldığında engin denizi (ve denizden gelebilecek tehlikeleri) gören, doğuya bakıldığında limana hâkim bir mevki olan bu saha ilkçağdan günümüze ideal bir yerleşim alanı olarak dikkati çeker. Yeni yapılan yüzey araştırmalarında bu yörede Son Demir Çağı’na ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Bu son tespitler yörenin tarihsel geçmişinin çok daha eski olduğu ve kentin lokasyonunun çok daha eski zamanlarda da dikkat çektiğinin bir kanıtıdır.

Şekil 1. Amisos (Gâvur/Kâfir Samsun ya da Karasamsun) ve Müslüman Samsun.

Foto 1. (Şekil 1'e göre) Amisos kentinin (Baruthane-Kalkanca-Çatalarmut mahallelerini içeren) kuruluş yeri ile Müslüman Samsun'un (Büyük Camii ve Kale Mahallesi civarının) uçaktan görünümü.

Antik dönem yazarlarına göre Amisos kenti ilk olarak M.Ö. 6. Yüzyıl başlarında Miletoslu tacirler tarafından kurulmuştur. Daha önce Sinop'ta bir koloni oluşturan Miletoslular o zaman için küçük bir yerleşim yeri olan Amisos'u da ele geçirmişler, buraya hâkim olmakla Karadeniz'le iç bölgeler arasındaki ticaret yolunun başını tutmak istemişlerdir. Daha sonra buraya M.Ö. 5. Yüzyıl başlarında Atinalılar da gelip yerleşmişlerdir. Kent sırasıyla Klasik, Hellenistik ve Bizans dönemlerini yaşamış ve M.S. 12. Yüzyıl'a kadar müstakil, 15.Yüzyıl'a kadar da yaklaşık 250 yıl süreyle Müslüman Samsun'la yan yana varlığını sürdürmüştür.

Amisos kenti, varlığı ilkçağlara kadar uzanan meşhur Ninova-Amisos yolunun Karadeniz sahilindeki başlangıcı ve yine aynı şekilde Mezopotamya'ya kadar uzanan geniş bir hinterlandın Karadeniz'e açılan kapısı konumunda olmuştur. Bu özelliği ile Amisos ve çevresi tarihsel süreç içinde sırasıyla Hitit, Pers, Roma ve Bizans İmparatorluğu yönetimlerinde kalmış, 9. Yüzyıl'da Arap akınlarına maruz kalmıştır.

Arkeologların tespitlerine göre Miletoslular (bugün Sahra Sıhhiye ve Sağırlar okulunun da bulunduğu) Toramantepe civarında ilk kent yerleşimini kurmuşlardır. Cadde ve sokak sistemleri oluşturmuşlar, idarî ve dinî yapılar tesis etmişlerdir. Burada kentin yönetici, tüccar, din adamı vb gibi şehrin varlıklı ve önde gelen kesimi ikâmet etmiştir. 44 hektar kadar yer kapladığı sanılan bu alanda tespit edilen kale ve sarnıç kalıntıları ile mozaik yer döşemeleri buna kanıt olarak gösterilmektedir.

Toramantepe'nin doğusunda kalan ve denize kıyı olan kesimde ise başka bir yerleşme daha kurmuşlardır. Bu yerleşme esas olarak Toramantepe'deki yerleşmenin devamı ve bir alt mahallesi şeklinde olup, esas olarak liman faaliyetleri ile ilgilidir. Limanda çalışanlar, denizciler ve kölelerin ikametgâhları ile yük hayvanlarının ahırları vb barınak ve tesisler burada yer alıyordu.

Amisos ilk olarak 1185'te II. Kılıçaslan döneminde Selçuklu Türklerinin yönetimine geçmiştir. Selçuklulardan sonra (250 yıla yakın bir süre) Cenevizlilerin kontrolünde kalan Amisos, Sultan Mehmet Çelebi döneminde tekrar Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Cenevizliler Türkler tarafından ele geçirilmek üzere olan şehri ateşe vermişler, arkalarında bir harabe bırakarak Amisos'u terk etmişlerdir.

Amisos'un yer aldığı Kara Samsun'daki Toraman Tepe, 1954-1956 yılları arasında Amerikan Radar tesisleri yapılırken düzleştirilmiş ve o zamana kadar toprak altında kalmış son kalıntılar da bu süreçte tahrip edilmiştir (*Foto 3*). Bugün askerî yasak bölge içinde, Geç Roma dönemine tarihlenen bir döşeme mozaïği, çeşitli sütun başlıkları ve sarnıç bulunmakta (*Foto 4*), limana bakan kesimde ise küçük bir kale kalıntısı hâlâ varlığını muhafaza etmektedir (*Foto 5*). Aynı bölge yakınında (Cedit mahallesinde) yol yapımı sırasında ortaya çıkan Amisos hazineleri müzede sergilenirken (*Foto 6*), Baruthane tümölüsleri altında yer alan mezar odaları da o dönemden kalan izler olarak ziyaretçilerini beklemektedir (*Foto 7-8*).

Foto 3. 1950'li yıllarda çekilen bir fotoğrafta o tarihte halâ ayakta olduğu anlaşılan Amisos kalesi surlarından bir parça.

Foto 4. (Bugün askerî saha içinde kalan bölgede tespit edilen) Amisos kentine ait mozaik kalıntıları.

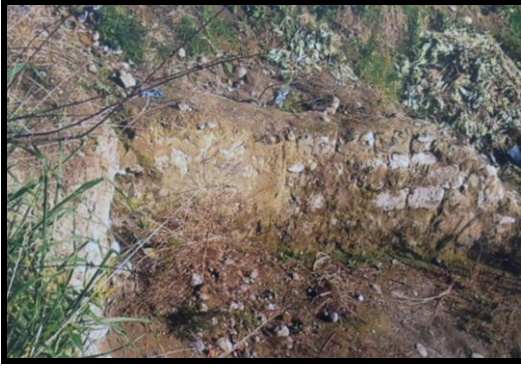

Foto 5. Toramantepe'nin limana bakan yamacında kurtarma kazısı sonucu ortaya çıkarılan Antik Amisos kalesinden günümüze kalan bir kesit.

Foto 6. (Baruthane yamaçlarında bir yol yapımı sırasında ortaya çıkarılan ve bugün Samsun Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen) Amisos hazinesinden parçalar.

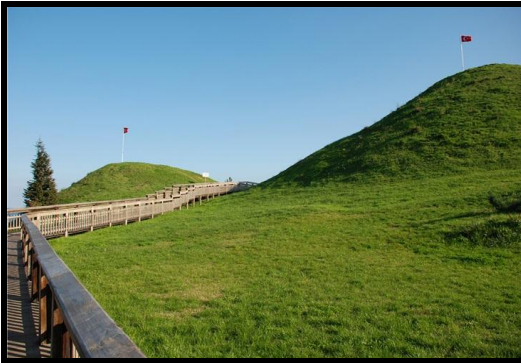

Foto 7. Mithridates sülalesinin hüküm sürdüğü Hellenistik döneme ait olduğu tahmin edilen Baruthane tümülüsleri.

Foto 8. Baruthane tümülüsleri altında - ziyarete açık- mezar odası girişi.

2. Samsun (Müslüman Samsun)

Selçuklu Türkleri 1185'te, o dönemde Cenevizlilerin elinde olan Amisos kentine yerleşmek yerine, Amisos'un 3 km doğusunda deniz kıyısına (bugün Büyük Camii'nin de yer aldığı ve o zaman inşa ettikleri kaleden adını alan bugünkü *Kale Mahallesi* civarında) yeni bir şehir kurmuşlardır (Foto 9). Tarihte "*Müslüman Samsun*" olarak adlandırılan yer burasıdır ve bizzat Türkler tarafından Antik Amisos'tan tamamen ayrı ve bağımsız olarak inşa edilmiştir.

Foto 9. Müslüman Samsun'un kurulduğu ve gelişme gösterdiği kale ve çevresi ile bu kaleden günümüze ulaşan duvar kalıntıları.

Kendi kurdukları Müslüman Samsun'a yerleşen ve burada yaşamaya başlayan Türkler ile Amisos halkı arasında ihtiyaçtan doğan bir ticarî ilişki ortaya çıkmıştır. Amisoslular kökenleri gereği denizi çok iyi tanıyor ve ondan en iyi şekilde yararlanmasını biliyorlardı. Ayrıca Karadeniz kıyısı ve karşıtı boyunca yer alan kolonilerle de ticari ilişkilerini sürdürüyorlardı. Selçuklu Türkleri ise Anadolu'nun içlerinden geliyor, buradaki potansiyeli anlıyor, kervan yolları üzerinden ticaret yapıyorlar, fakat ilk defa karşılaştıkları Karadeniz'i tanımıyor, denizciliği ve deniz ticaretini de yeteri kadar bilmiyorlardı. Bu farklılık ve birbirlerine olan ihtiyaç kısa zamanda iki toplumu yakınlaştırdı ve dost olmalarını sağladı.

Kısa zamanda kurulan ticarî ilişkiler her iki tarafın da işine geldiği sürece dengeli bir şekilde gelişerek uzun süre devam etti. Böylece Karadeniz kıyısında yaklaşık 5 km

mesafe içinde biri Türklere, diğeri gayrimüslimlere ait iki kent ortaya çıkmıştır. “Bir ok atımlık mesafede” yaklaşık 250 yıl bu birliktelik devam etmiştir. Bu süre içinde Türkler burayı “Kâfir/Gâvur Samsun” olarak isimlendirmiş, kendi yaşadıkları yer ise “Müslüman Samsun” olarak kalmıştır (Foto 10).

Foto 10. (Uçaktan çekilmiş günümüze ait bir fotoğraf üzerinde) Kara Samsun ve Müslüman Samsun’un kuruluş yerleri ve aralarındaki “bir ok atımlık (temsili) mesafe”.

Selçuklu Türkleri ve onları takip eden çeşitli beylikler (önce Pervaneoğulları, İlhanlılar ve Candaroğulları, ardından hepsi birlikte Canik Beyleri olarak adlandırılan, Kubadoğulları, Bafra Beyleri, Taceddinoğulları, Taşanoğulları ve Hacıemiroğulları) dönemleri de dahil yaklaşık 250 yıl süreyle bu iki toplum yan yana yaşamıştır. 1420’lere gelindiğinde Sultan Mehmet Çelebi döneminde Amisos bu kez kesin olarak Osmanlı Devleti’ne katılmıştır¹. Yukarıda da belirtildiği gibi, (Selçukluların kurduğu Müslüman) Samsun anlaşma yoluyla alınırken Ceneviz kolonisinin bulunduğu Amisos savaşıarak ele geçirilmiştir. Bu sırada Cenevizliler Türkler tarafından ele geçirilmek üzere olan şehri ateşe vermişler, ardından gemilerine binerek Amisos’tan ayrılmışlardır. Rivayete göre, savaş esnasında çıkartılan yangının söndürülememesi nedeniyle Amisos tamamen

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rıza Karagöz, “Samsun Osmanlı Hâkimiyetine Ne Zaman Geçti?”, **Bütünşehir Dergisi**, Sayı:6, Sh.44-47.

yanmış, şehirden geriye siyah bir kül yığını kalmıştır. Kentin bu kesiminin o günden bugüne *Kara Samsun* olarak adlandırılması bu siyah kül yığını ile alâkalıdır. Kısaca belirtmek gerekirse, Amisos kenti günümüzden yaklaşık 600 yıl önce (1418-1420’de) Osmanlılara karşı savaşı kaybeden Cenevizlilerin burayı yakıp terk etmeleriyle yok olup, tarih sahnesinden çekilmiştir.

Samsun şehri, 13.Yüzyıl’ın başlarından 20.Yüzyıl’ın ortalarına kadar yaklaşık 700 yıl boyunca batıda Kalyon (Fener) burnu ile doğuda Mert ırmağı arasında kalmıştır. Sırtını güneydeki tepelik alanlara yaslamış ve yine yüzyıllarca bu tepeliklerin arkasına geçmemiştir (*Foto 11*).

Foto 11. Müslüman Samsun yüzyıllar boyunca Mert ırmağı ile Kalyon burnu arasında gelişmiş, 1950’li yıllara kadar bu alan dışına çıkmamıştır.

Şehirde hâkim rüzgârın kuzeybatı yönden esmesi batıdaki Kalyon burnu sayesinde Samsun koyunu nispeten güvenli hale getirmiş, bu durum fırtınalı havalarda kısmî koruma sağlayarak tarihsel süreç içinde şehrin liman kimliğinin ön plana çıkmasında etkili olarak bugünlere ulaşmasını sağlamıştır.

Sonuç ve bugün

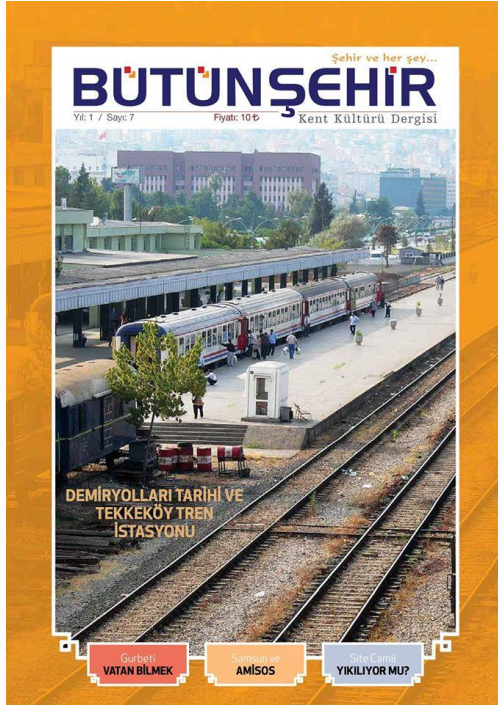
Yukarıda ana hatları ile tarihsel süreçte oynadıkları rol dikkate alınarak Samsun ve Amisos kentleri ayrı ayrı irdelenmiştir. Verilen bilgilerden anlaşılacağı Samsun Amisos’un devamı, yani onun külleri üzerinde kurulmuş bir şehir değildir. Amisos Miletosluların kurduğu, Atinalılar ve Cenevizlilerin yaşadığı, son 250 yılı Müslüman Türklerle komşu olmak üzere, yaklaşık 900 yıl yaşadktan sonra yakıp terk ettikleri bir kenttir.

Samsun ise Amisos'un 3 km doğusunda Selçuklu Türkleri tarafından kurulan ve (son yüzyıl içinde kısmen gayrimüslimlerin de bir dönem ikâmet ettiği) 800 yıllık öz be öz Müslüman Türk şehridir.

Artık Amisos yoktur ve 1420'de tarihin derinliklerine gömölüp gitmiştir. Fakat 12.Yüzyıl'ın başlarında Müslüman Türklerin kurduğu Samsun şehri halâ ayaktadır ve ilelebet öyle kalacaktır.

Bu şehrin idarecileri ve sakinleri bu gerçekten hareketle; kentin tarihsel dokusunu canlandırırken, yeni mimarî uygulamalar ve çevre düzenlemeleri yaparken ve anıtsal projeler gerçekleştirirken; halk ise dükkân ve işyerlerine isim verirken bu tarihî gerçekleri göz önünde bulundurmalıdır.

Şüphesiz bir kentin yakın çevresi ile birlikte tarihsel geçmişi o kent için büyük bir zenginliktir. Şehirler tarihsel geçmişleri ve bu geçmişe ait olarak barındırdıkları kültürel mirasla gurur duyarlar. Geçmişten kalan bu zenginliğin gelecek nesillerle buluşturulması sadece o şehrin idarecilerinin değil, halkın da sorumluluğudur. Bu konuda hiçbir ayırım gözetmeksizin ne gerekiyorsa yapılmalıdır. Fakat herşey yerli yerinde güzeldir ve kraldan çok kralcı olmak iyi bir şey değildir. Şayet birileri atalarının emanetini görmezden gelip, bunların yok olmasına adeta göz yumarken, aynı kişiler suret-i haktan görünüp (başkaları tarafından zaten yaşatılan) diğerlerinin sevdası ile yanıp tutuşuyorsa ve sadece onları ayakta görmek istiyorsa burada bir problem var demektir. Bilgi ve kültürel bilinç düzeyimizi arttırarak, olaylara biraz daha millî bakarak bu sorunların üstesinden gelebiliriz. Aksi takdirde gelecek nesillere karşı hepimiz mes'ul oluruz.

İÇİNDEKİLER

Şehirden Merhaba 6	Çiğdem UĞUR 03
Bütünşehir'den Vahi Şahin'e Ziyaret	Karagözü HANCI 06
Yaşandık Bir Samsun'a Doğru	Çiğdem UĞUR 08
Samsun'da Sıraday Bir Okul Zor Kültür Sitesi	Çiğdem UĞUR 12
Bafra Demiryolu Bafra-Enüz Dekodifi Hattı	Çiğdem UĞUR 16
Zamanın Ökölmesinin Tarihi Ve Samsun	Çiğdem UĞUR 22
Şehrinin Müneccimbaşları Bu Şehir Mutsuz	Çiğdem UĞUR 28
Yüksek Sevinen Kullar İrşad Eder	Çiğdem UĞUR 32
Samsun Büyükşehir Belediyesi Yaşlılara Bakım Hizmeti	KARAGÖZÜ HANCI 36
Samsun Atatürk Anıtı	Çiğdem UĞUR 40
Samsun Osmanlı Hakimiyetine Ne Zaman Geçti?	Çiğdem UĞUR 44
Osmanlı'dan Günümüze Samsun Sahil Sulama Projelerinin 101 Yıllık Hikayesi	KARAGÖZÜ HANCI 48
Yedinci 2019 Vizyonu New York'ta İspatlandı	KARAGÖZÜ HANCI 52
Ali Rıza Özlük Ve Süpürge Kar'ın Kursu	Çiğdem UĞUR 54
Kültür Tutan	Çiğdem UĞUR 58
Aşk Kime/Neye Söyler?	Çiğdem UĞUR 60
Metropol Özgürlükler, Gölgelemiş Kimlikler	Çiğdem UĞUR 64
Samsun'un Masalı Denedi Karaközü İsmi Nereden Aylar?	KARAGÖZÜ HANCI 68
Özünüm	KARAGÖZÜ HANCI 72
Bir Şehir Sevmek	KARAGÖZÜ HANCI 74
Verzokup'da OFF-ROAD Heyecanı	KARAGÖZÜ HANCI 76
Samsun'un Karaközü Tarihi 19 Mayıs 1919 Ölmektedir!	KARAGÖZÜ HANCI 79
Ramazana Tadı LOVELL AVM'de Bir Başka	KARAGÖZÜ HANCI 80
Samsun'dan Bir Dr. Yigül Taşkın Geçti	KARAGÖZÜ HANCI 84
...Baskısı Bulunmayan Kitabın İzinde	KARAGÖZÜ HANCI 88
Kent Estetiği Ve Kent Kimliği Çıkışta Samsun	KARAGÖZÜ HANCI 90
Şehrin Ortaya Çıkışında Gelişiminde Mutlaka Kolu	KARAGÖZÜ HANCI 90

SAMSUN ve AMİSOS

Samsun şehri üzerine yapılan tartışmalara her geçen yıl yenileri eklenmekte, bunlar içinde şehrin tarihini geçmişinden kaynaklanan bazı hususlar bugünün başlıca polemik konularını oluşturmaktadır.

Şehire ilgili bu tartışmalı konular eskiden yeniye doğru, şehrin geçmişinin kaç bin yıl gerine gitmiş, "Amazon efsanesi", "Amazon köyü ve heykelleri", "ilk kuruluş yerinin neresi olduğu", "Amisos mu Samsun mu", "Amazon şehri mi ilikadım şehri mi", vs. şeklinde sıralanabilir. Üstünlü ve düşüncü olan husus ise, bu tartışmalar yapılarak bilimsel verilere çok az müracaat edilmiştir. Gerek yöneticiler ve şehrin ileri gelenleri, gerekse halk ve onları temsilcisi olan sivil toplum örgütleri, ilmi değeri şüpheli bilgilerle, kendi inandıkları ve doğru bildikleri hususları, karşı tarafa adeta dayatarak, bunları herkes tarafından sorgusuz sualsiz kabul edilmesini istemektedirler. Bu durum ise zaten birlik ve beraberlik süzmesi zayıf Samsun'da ayrı bir huzursuzluk yaratmaktadır.

Dergimizin bu sayısında yukarıda bahsedilen konulardan "Amisos mu Samsun mu" polemik üzerinde durulacak, şehrin bugünkü fotoğrafları üzerinden, tarihsel geçmiş ana hatlarıyla aydınlatılmaya çalışılacaktır. Öncelikle belirtmemiz gerekir ki bugün batıda Tatarlardan doğuda

Çınarlık'a kadar uzanan Samsun kentsel alanının, yani Samsun şehrinin tarihsel geçmişi yaklaşık 10.000 yıl kadar gerine gitmektedir. Samsun'da merkez ilçeleri oluşturan şehinsel alan içinde en eski iskân izlerine Tekkeköy'de M.Ö. 12.000 ile B.Ö. 8000 yılları arasında Mezolitik dönem altı mağara yerleşimlerinde rastlanırken, ilkönem ilçesinde Mert İmamağı kırsalındaki Düncartepe'de ise Eski Bronz çağına ait yerleşim izleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte, batıda (güneşe göre), bugünkü şehrin merkezindeki ilk iskân yerleri Samsun şehrsel alanı içinde yer alan Tekkeköy, Düncartepe, Toptepe, Toramantepe ve Amisos höyükleri vb. arkeolojik sit alanları, şehrin ilk

hâkim bir mevki olan bu saha ilköğünümüzde ideal bir yerleşim alanı olarak dikat çekir. Yeni yapılan yüzey araştırmalarında bu yörede Son Demir Çağına ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Bu son tespitler yönünden tarihsel geçmişin çok daha eski olduğu ve kentsel lokasyonunun çok daha eski zamanlarda da dikat çektiğinin bir kanıtıdır.

Bu sahanın doğu kesimini oluşturan Toramantepe kentin idari merkezi, antik limana inen ve liman çevreleyen kesimi ise ticari merkezi oluşturmıştır (Şekil 2, Foto 2).

Antik dönem yazarlarına göre Amisos kenti ilk olarak M.Ö. 6. Yüzyıl başlarında Miletoslu tacirler tarafından kurulmuştur. Daha önce Sinop'ta bir koloni oluşturan Miletoslu'lar o zaman için küçük bir yerleşim yeri olan Amisos'u da ele geçirmişler, buraya İskender'in Makedon Karadeniz'e iç bölgeler arasındaki ticaret yolunun başını tutmak istemişlerdir. Daha sonra buraya M.Ö. 5. Yüzyıl başlarında Atinalılar da gelip yerleşmişlerdir. Kent sırasıyla Klasisik, Hellenistik ve Bizans dönemlerini yaşamış ve M.S. 12. Yüzyıl'a kadar müstakil, 15 Yüzyıl'a kadar da yaklaşık 250 yıl süreyle Moğolların Samsun'la yan yana varlığını sürdürmüştür.

Amisos kenti, varlığı ilköğünümüze kadar uzanan meşhur Ninova-Amisos yolu olan Karadeniz sahlindeki başlangıcı ve yine aynı şekilde Mezopotamya'ya kadar uzanan geniş bir hinterland Karadeniz'e açılan kapısı konumunda olmuştur. Bu özellikleri Amisos'u geniş tarihsel süreç içinde sırasıyla Hitit, Pers, Roma ve Bizans imparatorluğu yönetimlerinde kalımlı, 9. Yüzyıl'da Anap alanlarına maruz kalmıştır.

Arkeoloğların tespitlerine göre Miletoslu'lar (bugün Samsun Şehitliği ve Sağlar okulları da bulunduğu) Toramantepe civarında ilk kent

Şekil 1: Amisos (Günümüzde Samsun) ve Karadeniz

Foto 1: Şekil 1'e göre Amisos kentinin (Batıda Karadeniz) ve Samsun'un (Güneyde) konumu. Karadeniz'in (Güneyde) ve Samsun'un (Güneyde) konumu.

Şekil 2: Amisos kenti, varlığı ilköğünümüze kadar uzanan meşhur Ninova-Amisos yolu olan Karadeniz sahlindeki başlangıcı ve yine aynı şekilde Mezopotamya'ya kadar uzanan geniş bir hinterland Karadeniz'e açılan kapısı konumunda olmuştur. Bu özellikleri Amisos'u geniş tarihsel süreç içinde sırasıyla Hitit, Pers, Roma ve Bizans imparatorluğu yönetimlerinde kalımlı, 9. Yüzyıl'da Anap alanlarına maruz kalmıştır.

Foto 2: Yaklaşık 100 yıl önce çekilmiş bir fotoğraf. Amisos kentinin (Batıda Karadeniz) ve Samsun'un (Güneyde) konumu. Karadeniz'in (Güneyde) ve Samsun'un (Güneyde) konumu.

yerleşimini kurmuşlardır. Cade ve sokak sistemleri oluşturmuşlar, idari ve dini yapılar tesis etmişlerdir. Burada kentin yönetici, tüccar, din adamı vb gibi şehrin varlığı ve önde gelen kesimi ikâmet etmiştir. 44 hektar kadar yer kapladığı sanılan bu alanda tespit edilen kale ve sarnıç kalıntıları ile mozaik yer döşemeleri buna kanıt olarak gösterilmektedir. Toraman tepesi'nin doğusunda kalan ve denize kıyılı olan kesimde ise bağ-

ka bir yerleşme daha kurmuşlardır. Bu yerleşme esas olarak Toraman tepesi'ndeki yerleşimin devamı ve bir alt mahallesi şeklinde olup, esas olarak liman faaliyetleri ile ilgilidir. Limanda paçavalar, denizcilik ve kölelerin kametgihleri ile yük hayvanlarının ahırları vb barınak ve tesisler burada yer alıyordu.

Amisos ilk olarak 185'te II. Kilisçian döneminde Selçuklu Türklerinin yönetimine geçmiştir. Selçuklulardan sonra (250 yıla yakın bir süre)

Foto 3: Toraman tepesi'nin etrafında bulunan sarnıç kalıntıları.

Foto 4: Eski Amisos kenti'nin etrafında bulunan sarnıç kalıntıları.

Foto 5: Toraman tepesi'nin etrafında bulunan sarnıç kalıntıları.

Foto 6: Eski Amisos kenti'nin etrafında bulunan sarnıç kalıntıları.

Foto 7: Toraman tepesi'nin etrafında bulunan sarnıç kalıntıları.

Foto 8: Eski Amisos kenti'nin etrafında bulunan sarnıç kalıntıları.

BÜYÜKŞEHİR 22

Samsun (Müslüman Samsun)

Selçuklu Türkleri 185'te, o dönemde Cenevizlilerin elinde olan Amisos kentine yerleşmek yerine, Amisos'un 3 km doğusunda deniz kıyısına (bugün Büyük Camii'nin de yer aldığı ve o zaman inşa ettikleri kalecinin adını alan bugünkü Kale Mahallesi civarında) yeni bir şehir kurmuşlardır (Foto 9,10,11,12). Tarihte "Müslüman Samsun" olarak adlandırılan yer burasıdır ve bu- zat Türkler tarafından Antik Amisos'tan tamamen ayrı ve bağımsız olarak inşa edilmiştir.

Foto 12: Eski Amisos kenti'nin etrafında bulunan sarnıç kalıntıları.

Foto 13: Eski Amisos kenti'nin etrafında bulunan sarnıç kalıntıları.

Kendi kurdıkları Müslüman Samsun'a yerleşen ve burada yaşamaya başlayan Türkler ile Amisos halkı arasında ihtiyattan doğan bir ticari ilişki ortaya çıkmıştır. Amisoslular kökenleri gereği denizi çok iyi tanıyan ve ondan en iyi şekilde yararlanmasını biliyorlardı. Ayrıca Kara-

deniz kıyısı ve kargısı boyunca yer alan kolonilerle de ticari ilişkilerini sürdürüyorlardı. Selçuklu Türkleri (ise Anadolu'nun içlerinden geliyor, buradaki potansiyeli anlıyor, ker- van yolları üzerinden ticaret yapıyorlar, fakat ilk defa karşılaştıkları Karadeniz'i tanımayan, denizcilik ve deniz ticaretini de yeterli kadar bilmiyorlardı. Bu farklılık ve birbir- leri ile olan ihtiyacı karşılıklı olarak toplumu yakınlığa taşıdı ve dost olma- larını sağladı.

Kısa zamanda kurulan ticari ilişki- ler her iki taraf da işine geldiği sürece dengeli bir şekilde geliş- rek uzun süre devam etti. Böylece Karadeniz kıyısında yaklaşık 5 km mesafe içinde biri Türklerle, diğeri gayrimüslimlere ait iki kent ortaya çıkmıştır. Tıpkı ok atılmış mesafede yaklaşık 250 yıl bu birliktelik devam etmiştir. Bu süre içinde Türkler bu-

rayı "Kâfir/Gâvur Samsun" olarak isimlendirmiş, kendi yapıldıkları yer ise "Müslüman Samsun" olarak ka- lmıştır (Foto 13).

Selçuklu Türkleri ve onları takip eden çeşitli beylikler (önce Pervaneoğulları, İhanlılar ve Candaroğul- ları, ardından hepsi birlikte Çankı Beyleri olarak adlandırılan, Kuba- doğulları, Balıca Beyleri, Taceddinoğulları, Taşanoğulları ve Hacıemir- oğulları) dönemleri de dahil yaklaşık 250 yıl süreyle bu iki toplum yan yana yaşamıştır. 1420'lere gelindi- ğinde Sultan Mehmet Çelebi döne- minde Amisos bu kez kesin olarak Osmanlı Devletine katılmıştır! Yu- karıda da belirtildiği gibi, Selçuk- luların kurdugu Müslüman Samsun- un yanı sıra yola çıkarak Ceneviz kolonisinin bulunduğu Amisos sa- vatarak ele geçirilmiştir. Bu sırada Cenevizliler Türkler tarafından ele geçirilmek üzere olan şehri ateşe- vermişler, ardından gemilerine bi- rek Amisos'tan ayrılmışlardır. Rivayete göre, savaş esnasında Çı- karılan yangını söndürülemediği- nedeniyle Amisos tamamen yan- mış, şehirden geriye sığınan bir kü- lümün kalmıştır. Kentin bu kesiminin

o günün bugüne Kara Samsun ola- rak adlandırılması bu siyah kül yığ- mı ile alakalıdır. Kısaca belirtmek ge- rekirse, Amisos kenti günümüzden yaklaşık 600 yıl önce (1420-1425) Osmanlılara karşı savaşı kaybeden Cenevizlilerin burayı yakıp terk et- meleriyle yok olup, tarih sahnesin- den çekilmiştir.

SONUÇ VE BUGÜN

Yukarıda ana hatları ile tarihsel süreçte oynadıkları rol dikkate alınarak Samsun ve Amisos kent- leri aynı dönemdir. Yeni- len bilgilerden anlaşıldığı üzere Samsun Amisos'un devamı, yani onun külleri üzerinde kurulmuş bir şehir değildir. Amisos Mille- tosluların kurdugu, Atinalılar ve Cenevizlilerin yaşadığı, son 250 yılı Müslüman Türklerle kampa ol- mak üzere, yaklaşık 900 yıl yaşı- dıktan sonra yakıp terk ettikleri bir kenttir.

Samsun ise Amisos'un 3 km doğu- sunda Selçuklu Türkleri tarafın- dan kurulan ve (son yüzyıl içinde kısmen gayrimüslimlerin de bir- leşebildiği) kaleci'dir. Bu şehrin idarecileri ve sakinleri bu gerçekten hareketle, kentin tarihsel dokusunu canlandıran, yeni mimari uygulamalar ve çevre düzenlemeleri yaparak ve anı- sal projeler gerçekleştirirken; halk ise dükkan ve işyerlerine isim verirken bu tarih gerçekleri göz önünde bulundurmaktadır.

Söphesiz bir kentin yakın çevre- si ile birlikte tarihsel geçmişi o kent için büyük bir zenginlik- tir. Şehirler tarihsel geçmişleri ve bu geçmişe ait olarak barındırdıkları kültürel mirasla gurur duyarlar. Geçmişten kalan bu zenginliğin gelecek nesillerle buluşturulma- sı sadece o şehrin idarecilerinin değil, halkın da sorumluluğudur. Bu konuda hiçbir ayrımcı gözlemeksizin ne gere- kiyorsa yapılmalıdır. Fa- kat herşey yerli yerinde güzeldir ve kraldan çok kralcı olmak iyi bir şey değildir. Şeyet binleri ataların emanetini görmezden gelip, bun- ların yok olmasına ade- ta göz yumarken, aynı iyiler, şerefler, hakları görünüp (bağkalı- ra) rahından zaten yapı- lan) değerlerinin sevda- sı ile yapıp tutuyorsa ve sadece onları ayakta- görmek istiyorsa bara- da bir problem var demektir. Bilgi ve kültürel bilinç düzeyimizi art- tırarak, olaylara biraz daha millî bakarak bu sorunları üstesinden gelebiliriz. Anıl takdirde gelecek nesillere karşı hepimiz mesul oluruz.

Foto 14: Müslüman Samsun yüzölçümü boyunca Mersin ile Kalyon burunları arasında gelişmiş, 1950'li yıllara kadar bu alan boş kalmıştı.

burun sayesinde Samsun kıyısını nispeten güvenli hale getirmiş, bu durum fırtınalı havalarda kırsal ko- runma sağlayarak tarihsel süreç içi- de şehrin liman kimliğini ön plana çıkarmışa etkidi olarak bugüne- re ulaşmasını sağlamıştır.

dönem ikâmet ettiği) 800 yıllık öz- be öz Müslüman Türk şehridir. Artık Amisos yoktur ve 1420'de tarihin derinliklerine gömülüp gitmiştir. Fakat 12 Yüzyılın bağla- rında Müslüman Türkleri kunda- ğı Samsun şehri halâ ayakta- dır.

BÜYÜKŞEHİR 24